

внутрішнього смислу. Значення є логічним смислом, котрий даний через висловлювання. Смысл конститує сам предмет, вказуючи на його цільове призначення. Смысл складає ядро ноєми, тобто предметного змісту переживань [3, с. 118].

Згідно із Г.Шпетом, універсальним культурним феноменом, „архетипом” культури є слово. Осягнення внутрішнього смислу – ентелехії слова – потребує процедури „епохе”, тобто відсторонення від психологічних та історико-культурних умов слова. Тому для Г.Шпета слово є феноменом, який має телеологічну природу, тобто говорить завжди з певною метою, в нього вкладається певний зміст [2, с. 380-381].

Отже, феноменологічний аналіз смислу в культурі розкриває його ідеальність, предметність та телеологічність. Характер філософського розуміння визначається саме цими характеристиками.

1. Гуссерль Эдмунд. Логические исследования. Т. 2. Исследование I / Перевод В.И. Молчанова // <http://www.ruthenia.ru/logos/number/199710/01.htm> 2. Шпет Г. Эстетические фрагменты // Шпет Г. Сочинения. – М.: Правда, 1989. – С. 345 – 474. 3. Шпет Г.Г. Явление и смысл. Феноменология как основная наука и ее проблемы. – Томск, Водолей, 1996.

Світлана Повторєва

Національний університет “Львівська політехніка”,
м. Львів

ПОНЯТТЯ ТРАНСГРЕСІЇ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ЗАСІБ ФІЛОСОФІЇ ПОСТСТРУКТУРАЛІЗМУ

Поняття трансгресії, введене у філософію Гегелем, запозичили і в різних інтерпретаціях застосовували у своїх творах відомі представники сучасної філософії Ж.Батай, М.Бахтін, М.Бланшо, Ж.Дельоз Ж.Деріда, М.Фуко та ін. Даний термін, в якому, за висловом М.Бланшо, зафіксовано „подолання нездоланої межі”, момент переходу непрохідного кордону, є одним з ключових у філософії постструктуралізму. Розглянемо, яке місце трансгресію посідала у методології деяких з названих мислителів.

Головний напрям філософствування Ж.Батая – осмислення досвіду „абсолютної негативності”, що долає опосередкованість у протистоянні безпосередньої реальності і смерті. Поняття „трансгресія” передає у нього екстремальність форм самореалізації суб’єктивності у „граничних

ситуаціях”. У розділі „Трансгресія” однієї зі своїх робіт (Батай Ж. „Історія еротизма”. – М.,2007) французький філософ за допомогою даного поняття розглядає взаємозв’язок профанного як забороненого і свята як вивільнення людини від тваринної покірності і залежності. Рух свята перериває хід існування, зазвичай підкореного тривіальним цілям. Цей розрив із правилами, переривання (тобто трансгресія) – вже не є звичною течією життя; той, хто спочатку мав відчуття межі, набуває тепер відчуття знищення межі. Це означає провіщення нової можливості, стрибок у невідоме. Сила руху, збільшена у десятки разів, перекидає життя у більш багатий світ (с.72-73 вказаної праці).

М.Фуко не тільки застосовував поняття трансгресії у своїх працях, але й осмислював природу явища, відображеного даною категорією сучасної філософії. Він написав спеціальну працю „Післямова до трансгресії” (1963). У роботі „Наглядати и карати” набула свого виразу маргінальна ідея ”історії меж”. Фуко намагається досягнути особливої екзистенціальної точки, здатної, наскільки це можливо, наблизитися до того, чого неможливо пережити. Досвід тлумачиться філософом як певна межа, функція якої полягає в тому, щоб подолати хід неперервності і увійти у нову реальність. У книзі „Слова і речі,, М.Фуко розвиває нову антропологію виразу, намагається описати семіотичний рівень та історико-культурні типи знакових відношень між словами і речами. При цьому він декларує свою принципову задачу при переході від однієї епістемі до другої як дослідження перервності, тобто спрямовує увагу переважно на ситуації трансгресії (Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. – М., 1994. – с.13).

Застосування поняття „трансгресія” як інструменту наукового дослідження гуманітарних галузей дозволило М.Фуко спрямувати увагу на вивчення тих моментів, які раніше не були предметом наукового пізнання. У дисциплінах (історія ідей, наук, філософії, літератури), які, незважаючи на свою назву, в багатьох питаннях не надаються традиційним методам, увага перемістилася від широких єдностей, що описувалися як „епохи” чи „віка”, до феноменів розриву. Тепер під розлогими неперервностями думки, під масивними і однорідними виявами духа чи колективної ментальності, під впертим становленням науки, яка постійно прагне продовжити своє існування і водночас набути закінченості, намагаються віднайти феномени перервності, статус і природа яких вельми різні. Увага спрямовується на епістемологічні акти і пороги. Під сумнів ставиться можливість безконечного накопичування знань, їх повільне дозрівання переривається.

Відбувається вже не пошук мовчазних начал, не безмежне сходження до засновників, а виділення нового типу раціональності і його численних наслідків. Аналіз зміщення і перетворення понять вимагає тепер не опису впливів, традицій, культурних тягlostей, а радше, опису внутрішніх зв'язків, аксіом, дедуктивних ланцюжків, сумісностей. З такої точки зору історія будь-якого наукового поняття не завжди і не в усьому є історією його постійного витончення, безперервно зростаючої раціональності, а радше історією різних полів його утворення і валідності, послідовних правил його застосування, множини теоретичних середовищ, в яких відбулася і завершилася його вироблення (Фуко М. Археологія знання. – СПб., 2004. – с.37-38).

Теоретичні побудови Фуко мають багато спільного з конструкціями Ж.Деррида, у якого велике значення мають випадки розривів всередині тексту і переривань його „свобідної гри”. У праці „Письмо та відмінність” Ж.Деррида звертає увагу на явище трансгресії, щоб пояснити рух творчої уваги у творах художньої літератури. Для того, щоб зрозуміти суть творчого процесу, слід, на його думку, звернутися до невидимого у глибині поетичної свободи, досягти сліпих першоджерел творіння. Цей досвід, що засновує поетичну діяльність (письмо або читання) завжди позначає розрив та рух у глибину світу. Жодні слова не можуть передати цей рух, а лише вказують на нього за допомогою метафори, генеалогія якої наштовхує на роздуми. Йдеться про вихід за межі світу (трансгресію), до того пункту, який не є ані не-місцем, ані іншим світом. Ця трансгресія виражає тільки надлишок над усім, те найістотніше „ніщо”, з якого все може постати і витворитися у мові, голос тієї глибини, що є самою можливістю письма чи літературного натхнення взагалі. Саме цю порожнечу як ситуацію літератури Ж.Деррида радить розглядати як специфічність свого об'єкта (Деррида Ж. Письмо та відмінність. – К., 2004. – с.16-17).

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що поняття трансгресії у представників філософії постструктуралізму свідчить про певну орієнтацію дослідження, спрямування на ситуацію меж, розривів, переходів. Отже трансгресія постає важливим методологічним засобом або принципом у межах цього філософського напрямку.